

Monimuotoisuudesta ja
moniäänisyydestä. Keskustelu
Jaakko Yli-Juonikkaan kanssa

—

Laura Piippo

K

—

irjallisuudentutkijain Seuran Itä-Suomen yliopistossa järjestetyssä vuosiseminaarissa teemana oli muutos kirjallisuudessa ja kirjallisuudentutkimuksessa. Seminaarin kirjailijavieras Jaakko Yli-Juonikas oli kutsuttu keskustelemaan siitä, millaiset muutokset vaikuttavat tällä hetkellä romaanikirjallisuudessa.

Yli-Juonikkaan tähänastiseen tuotantoon kuuluu novellikokoelma ja kuusi romaania. Lisäksi hän on yksi proseduraalisen kollektiiviromaani *Ihmiskokeiden* (2016) kirjoittajista ja toiminut myös kääntäjänä. Yli-Juonikkaan kaunokirjallista tuotantoa leimaavat erilaisten löydettyjen materiaalien ja rekisterien kierrätys, jatkojalostus ja uudelleenkäyttö, kohosteisen ajanmukaiset ja epäajanmukaiset aiheet sekä erilaiset kokeelliset muotoon ja rakenteeseen liittyvät ratkaisut.

Laura Piippo: Kirjailija Jaakko Yli-Juonikas, onko romaani lajina mielestäsi tällä hetkellä jotenkin erityisesti muutoksessa, ja jos on, niin millaisessa?

Yli-Juonikas: Vaikea sanoa yleisesti ottaen, jos puhutaan romaanista yleisenä lajina. Jos katsotaan isoina otoksina, minkälaista romaanikirjallisuutta julkaistaan, niin ei siinä välttämättä ole havaittavissa mitään ihmeellistä rakenteellista murrosta.

Isot murrokset, joista nyt on puhuttu paljon julkisuudessa, ovat liittyneet lähinnä kirja-alan ja kirjakustantamisen murrokseen, lukijoiden vähenemiseen ja muihin vapaa-ajanviettomuotoihin ja lukemisen muotoihin. Esimerkiksi nettiresurssit, joita on hyvin helppo ja nopea ammentaa, ovat asettaneet romaanikirjallisuudelle melko ylivoimaisen vastustajan, ikään kuin uudenlaisen kilpailijan. Siinä mielessä on selvää, että kirjallisuus on vaikeuksissa vähenevän lukija- ja ostajakunnan kanssa – eikä tämä koske välttämättä yksin fiktiokirjallisuutta.

Piippo: Olet tähän mennessä julkaissut yhden novellikokoelman *Uudet uhkakuvat* (2003), ja useita romaaneja. Näistä neljä, *Uneksija* (2009), *Valvoja* (2011), *Vanhan merimiehen tarina* (2014) ja *Kyyhkysinetti* (2015) ovat pienempiä ja kaksi, *Neuromaani* (2012) ja viime vuonna ilmestynyt *Jatkosota-extra* (2017), joka oli myös Finlandia-palkintoehdokkaana, puolestaan laajempia.

Romaania on lajina verrattu eläimeen, joka mättää suuhunsa kaiken mahdollisen ja sulauttaa itseensä erilaisia ominaisuuksia. Viehättääkö sinua kirjoittajana juuri tämä romaanin kaikkiruokaisuus vai haetko tästä lajista myös jonkinlaista rajaa kirjoittamiselle? Edeltääkö muoto kirjottamista, vai muotoutuuko se prosessin kuluessa?

Yli-Juonikas: Se on hyvin tapauskohtaista, vaihtelee kirjahankkeen mukaan. Joissakin romaaneissa muotoidea on tullut jo aivan varhaisessa vaiheessa ja toiminut kehikkona tai valmiina kehyksinä, joita sitten on lähdetty täyttämään. Esimerkiksi *Valvojassa* – joka sinänsä on hyvin simppele kirja – minulle oli tärkeää

rakenteellisen idean löytäminen. Silloin tietoisesti etsin jotain yksinkertaista romaaniaihetta josta voisi kirjoittaa. Törmäsin historialliseen tapaukseen, valvomisen maailmanennätysmieheen 1960-luvulta, joka valvoi – tai jonka väitettiin valvoneen – kuusitoista vuorokautta Haminassa ja kävelleen siellä. Siinä oli heti hyvin tärkeää ajatus kuudestatoista vuorokaudesta ja kuudestatoista kirjan luvusta. Koko kirja kuvaa valvomisen prosessia heräämisestä nukahtamiseen: selkeästi kuusitoista lukua ja muutama tunti vielä siihen päälle.

Kun taas muistelee *Neuromaania*, se vaikuttaisi olevan silmiinpistävästi nimenomaan rakenteeseen ja muotoon sidottu romaani – mitä se toki onkin. Kun aloin suunnitella sitä ja miettiä, että näistä aivotutkimukseen liittyvistä kavallustapauksista voisi jotakin kirjoittaa, minulla ei kuitenkaan ollut mielessä mitään labyrinttiä eikä sokkelorakennetta. Oli kylläkin ajatus siitä, että jonkun henkilön kuulohallusinaatio, päässä kuuluva ääni, voisi olla romaanin minäker-tojan ääni. Sokkelomuoto tuli vasta myöhemmin.

Piippo: Tässä tulivatkin puheeksi todelliset tai historialliset tapaukset, jotka saattavat antaa inspiraation kirjalle. Kirjoissasi on paljon niin sanottua löydettyä materiaalia, kuten jo mainittu valvomisen maailmanennätys tai *Uneksijassa* esiintyvät unissasaarnaajat, *Neuromaanissa* tiede- ja valetiedejargon ja *Jatkosota-extrassa* erilaiset nettilähteet ja internetin estetiikka. Voiko erilaisten aiheilmien, tekstimateriaalien, tyylien tai viitteiden ohella myös kaunokirjallisia muotoja ”löytää”?

Yli-Juonikas: Kyllä, sitä olen juuri pyrkinyt harrastamaan. Esimerkiksi *Neuromaanin* rakenne on itseasiassa lainattu lapsille ja nuorille suunnatuista ’rakenna oma seikkailusi’ -fantasiaviihde- ja pelikirjoista, joissa tehdään valintoja ja hypitään luvusta toiseen.

Jatkosota-extrassa, joka on ikään kuin *Neuromaanin* rakenteellinen jatko-osa, minulla oli ajatuksena jonkinlainen multimediapaketti, jossa erilaisia valmiita rakenteita ammennetaan sekä painetun sanan historiasta että digitaalisista teksteistä ja sosiaalisesta mediasta. Siinä missä *Neuromaanissa* oli vain yksi rakenneperiaate, joka vallitsee koko kirjan mitalla, niin *Jatkosota-extrassa* niitä rakenteita on useampia rinnakkain. Niitä on poimittu paitsi sosiaalisesta mediasta, blogeista ja muualta, myös vanhoista sanomalehdistä. On ollut kiinnostavaa lukea paikallislehtiä 1960- 1970-luvulta ja todeta esimerkiksi, että siellä saattaa olla hyvin anarkistinen ja hajotettu taitto ihan teknisistä syistä: jokin juttu voi olla lyhyinä palstanpätkinä ja merkitty ’jatkuvaksi sivulla se ja se’. Ihan normaalia uutisjuttua joutuu silloin luovimaan lehdessä edestakaisin. Tämäkin on yksi suoraan lehdistön historiasta poimittu kerronnan lineaarisuutta rik-kova rakenne.

Piippo: Kirjailijoilta kysytään usein, mistä heidän kirjansa tulevat, mutta sinulta kysyisin, miten löydät nämä erilaiset materiaalit tai rakenteet? Harrastatko

Yli-Juonikkaan kaunokirjallista tuotantoa leimaavat erilaisten löydettyjen materiaalien ja rekisterien kierrätys, jatkojalostus ja uudelleenkäyttö, kohosteisen ajanmukaiset ja epäajanmukaiset aiheet sekä erilaiset kokeelliset muotoon ja rakenteeseen liittyvät ratkaisut.

vapaa-ajallasi muuten vain 1960-luvun paikallislehtien lukemista vai etsitkö aktiivisesti kuriositeetteja painetun sanan historiasta? Voiko tekstiin lainata vain löydetyn muodon vai vuotaako muodon kautta sekaan jotain muutakin siitä alkuperäisestä aineksesta? Millainen suhde sinulla on kierrättämiisi aineistoihin?

Yli-Juonikas: Materiaalin etsiminen ei useinkaan ole kovinkaan systemaattista. Esimerkiksi näistä vanhoista paikallislehdistä kiinnostuin aivan muusta syystä. Tilasin niitä lehtilukusaliin luettavaksi ja huomasin niissä tällaisen erikoisen rakenteellisen muodon. Vaikutteita bongailen sieltä täältä, eikä sitä oikein voi systematisoida. Omakustannekirjallisuutta olen kylläkin aktiivisesti kerännyt, sillä tavalla harrastelijamaisen innostuksen johdattamana.

Innostuin omakustannekirjallisuudesta, kun aikoinaan löysin sieltä mielenkiintoisia elementtejä, jollaisia ei tuntunut valtavirran kirjallisuudesta löytyvän. Niitä tulin vähän huomaamattakin alun perin hyödyntäneeksi. Myöhemmin omakustannekirjallisuudesta – pääasiassa suomalaisesta – on kehittynyt merkittävä vaikutteiden ja virikkeiden lähde. Se on eräänlainen näkymätön kirjallisuuden kerrostuma, jota juuri kukaan ei tunne. Sieltä on tullut ammennettua sekä tyylipiirteitä että rakenteeseen liittyviä seikkoja, joista tärkeimpiä ovat olleet tietyt kielelliset ja kielen tason vaikutteet.

Piippo: Kytkeytykö kierrättäminen teoksissasi kirjallisen leikin perinteeseen vai pikemminkin alkuperäisen teoksen eettisten tai moraalisten ulottuvuuksien pohtimiseen? Entä sisältykö kirjallisen aineksen toisintamiseen jotain potentiaalisia ongelmia?

Yli-Juonikas: Varmasti siinä on ongelmia, ja käytännössä niihin tulee törmättyä melkeinpä päivittäin. Kirjotustyössä joudun punnitsemaan tiettyjä elementtejä lähtien ihan sellaisista banaalin kuuloisistakin jutuista. Toimiiko joku vitsi tai ironinen lainaaminen, tulenko nyt ymmärretyksi vai pitääkö jollain lailla alleviivata tai tuoda esille omaa eettistä positiotani.

Esimerkiksi *Jatkosota-extran* kohdalla tätä tuli hyvinkin paljon punnittua teoksen materiaalin luonteesta johtuen. Kirja käsitteli oikeistopopulismia ja äärioikeistolaisuutta ja ammensi sellaisesta ajattelusta. Vaikka itse pidänkin teoksen tapaa käsitellä näitä teemoja räikeän parodisena, niin välttämättä se ei kaikille lukijoille näyttäydy sellaisena.

Piippo: Julkaistuista teoksistasi osa on siis ollut 'materiaalivarastoja', kuten niitä on kritiikeissä joskus luonnehdittu, ja osa taas pienemmän yksittäisen idean tai kerrontarakenteen ympärille kietoutuvia. Millaiseen lajiin suuntaat seuraavaksi?

Yli-Juonikas: Seuraava hanke, jonka ensimmäinen osa ilmestyy tämän vuoden syksyllä, on romaanisarja – paitsi että tämä ensimmäinen osa on ikään kuin novellikokoelman ja romaanin risteytys. Teos jakautuu kahteen osaan: ensin on laaja johdanto-osa, joka on ihan perinteinen novellikokoelma. Sen lisäksi teoksessa on vielä romaanin ensimmäinen luku, avausluku. Näillä näkymin tähän kirjasarjaan olisi tulossa kuusi osaa. Osat ensimmäisestä viidenteen olisivat aika pienimuotoisia, ehkä suunnilleen *Valvojan* ja *Uneksijan* sivumäärissä liikkuvia. Viimeisen osan olisi tarkoitus olla sitten taas laajempi, tällainen finaalipläjäys, joka muodostaisi *Neuromaaniin* ja *Jatkosota-extran* kanssa trilogian. Tällainen isompi kaari minulla on suunnitteilla, ikään kuin kaksi sisäkkäistä romaanisarjaa.

Piippo: *Neuromaaniin* (luku 165.2.3. Rullalauta-ajelu tuonelaan) mainitaan, että kyseessä on trilogian ensimmäinen osa, ja että toinen osa on jo ilmestynyt binäärimuodossa toisessa todellisuudessa. Nyt meillä on *Jatkosota-extra*, joka omalla tavallaan on se jatko-osa, ja kolmas osa on selvästi tulossa. Kuinka pitkään sinulla on ollut näitä ajatuksia pidemmistä teoskokonaisuuksista, tai siitä miten eri teokset liittyvät tai eivät liity toisiinsa?

Yli-Juonikas: Ei varmaan hirveän pitkään. Nyt kun alan muistella, en edes muistanut, että *Neuromaaniin* oli tuollainen maininta teokseen sisältyvästä kuvitteellisesta antimateriaalisesta jatko-osasta. Jonkinlainen idea *Jatkosota-extrasta* tuli kylläkin aika nopeasti ensimmäisen jytken jälkeen, eli keväällä 2011. Mutta siinä vaiheessa minulla ei ollut vielä mitään ajatusta sen muodosta, eikä siitäkään, että siihen voisi rakentaa rakenteellista kehityskulkua suhteessa *Neuromaaniin*.

Jatkosota-extrahan on jonkinlainen muodon seuraava askel *Neuromaanista*. Kuten sanottu, *Neuromaanissa* on yksi kokoava periaate, joka *Jatkosota-extrassa* on sitten hajonnut. Siinä on useampia rakenteita rinnakkain ja sisäkkäin. Tämä ajatus tuli suhteellisen myöhään, ja sen kronologiaa on vaikea palauttaa mieleen. Myöskään tätä nyt aloittamaani sarjaa en ole suunnitellut kovin pitkään, sanotaan vuodesta 2015 tai 2016.

Piippo: Nykyään puhutaan paljon tieteen popularisoinnista, tutkimuksen ja tiedeviestinnän pukemisesta viihteellisempään muotoon. Toisaalta sinunkin tuotannossasi lainataan paljon faktuaalisia aineistoja tai todellisia tapahtumia, ja joskus näiden tekstilajien rajat saattavat hämärtyä. Sinulla on myös gradun verran kirjallisuudentutkimuksellista taustaa Turusta yleisestä kirjallisuustieteestä. Millaisena näet kirjallisuuden ja kirjallisuudentutkimuksen suhteen?

Yli-Juonikas: Ainakin sen voi sanoa omalta kohdalta, että kirjallisuudentutkimuksen puolelta on tullut se kaikkein perusteellisin ja paras reseptio omille kirjoille. Saattaa olla tylsä itsestäänselvyyskin, että tutkijat, jotka syventyvät johonkin teokseen saavat siitä enemmän irti ja löytävät relevantimpaa sanottavaa kuin vaikkapa päivälehtikriitikot. He joutuvat tehtailemaan kirjakritiikkejä aika kapeassa aikahaarukassa ja ehkä muutenkin hankaloituneessa työilmapiirissä. Voi olla, että nykyään yliopistollakin nämä tällaiset kirjoittamisen reunaehdot ovat hankalammat.

Jos miettii tutkimuksen ja kirjallisuuden keskinäistä vuorovaikutusta, esimerkiksi niitä työkaluja joita omien opintojen seurauksena on omaksunut, ja että vaikuttaako yleisen kirjallisuustieteen tausta fiktiokirjottamiseen, niin luulen sen olevan kyllä nähtävissä noista kirjoista. Toisaalta se on myös makukysymys. En ole välttämättä itse innostunut sellaisesta romaani- tai kerrontaestetiikasta, joka olisi ikään kuin korosteisen teoreettista, tai jollakin tutkimusparadigmalla operoivaa. Vaikka tekstissä olisi joku narratologinen idea tai jippo, olen halunnut käsitellä sitä sellaisella tavalla, että se olisi myös viattoman normilukijan omaksuttavissa, eikä niiden rakenteellisten ideoiden hahmottaminen vaatisi mitään sen kummempia tutkijan valmiuksia.